

ערך נפש

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יִפְלֵא נֶדֶר בְּעַרְכּוֹ נִפְשֹׁת לֹה': (ויקרא כז א-ב).¹

רש"י על הפסוק – דבר שהנפש תלויה בו

כי יפליא – יפריש בפיו. כערכך נפשות – ליתן ערך נפשו, לומר: ערך דבר שנפשו תלויה בו.²

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל הַכֹּהֲנִים כָּל כֶּסֶף הַקְּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבֵא בֵּית ה' כֶּסֶף עֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נִפְשֹׁת עֲרֹבוּ כָּל כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֵב אִישׁ לְהֵבִיא בֵּית ה': (מלכים ב פרק יב פסוק ה).³

רש"י על הפסוק – מעבר למחצית השקל

כסף עובר איש כסף נפשות ערכו – שני כספים יש כאן: "כסף עובר" הוא כסף השקלים שבכל שנה הנאמר בו: "כל העובר על הפקודים" (שמות ל יג ויד). ואיש שיתנדב ערכת נפשו, האומר: ערכי עלי.⁴

אבן עזרא ויקרא פרק כז ב – לנוכח הכהן

יפליא – יפריש ויבאר. בערכך נפשות – הטעם שידור נדר לאמר, אם השם יעשה לי כך, אפדה נפשי כדי ערכי, או ערך בני, או ערך בהמה. וכ"ף בערכך – על דעת כל המדקדקים – נוסף, והטעם בערך.⁵ ויש אומרים כי הכ"ף לנוכח הכהן ויפרש כערכך הכהן (להלן פסוק יב) – כערכך אתה.⁶

¹ אחרי שחידשה התורה בספר שמות את העקרון של כופר נפש והגדירה מתי כן ומתי לא (ראו דברינו [כופר נפש](#) בשבת שקלים), מחדשת התורה גם את דין "ערך נפש"; ומיד באה וקוצבת דמים ברורים לערכי הנפש: "וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזָּכָר מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן שָׁשִׁים שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹכְךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ... וְאִם מִבְּנֵי חֲמִשָּׁים שָׁנִים וְעַד בֶּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזָּכָר עֲשָׂרִים שֶׁקֶלִים וְלִנְקֵבָה עֲשָׂרֵת שֶׁקֶלִים... וְאִם מִבְּנֵי שְׁשִׁים שָׁנָה וְעַד אֶסְרֵת שָׁנִים וְהָיָה עֲרֹכְךָ חֲמִשָּׁה עֶשְׂרִי שֶׁקֶל וְלִנְקֵבָה עֲשָׂרָה שֶׁקֶלִים". וכדברי הרמב"ם בהלכות ערכין וחרמין פרק א הלכה ב: "אחד האומר ערכי עלי, או האומר ערך זה עלי, או ערך פלוני עלי, נותן הערך לפי שני הנערך והוא הדבר הקצוב שבתורה לא פחות ולא יתר". על הערך המספרי, האבחנה בין המינים, הגילים וכו' יהיו בוודאי מי שיתמיהו וישאלו, אבל לטעמנו מה שחשוב הוא שהתורה קובעת בפירוש שערך-נפש הוא ממון, דמים ולא ח"ח דמים, ושהערך הוא קבוע ומדוד (תחת האבחנות הנ"ל). ואחרי כל זה, נתנה התורה דין מיוחד של מי שאין ידו משגת: "וְאִם מִן הַיָּדוּשׁ הַזֶּה הָיָה הַקֶּדֶשׁ וְהָעִמְדוּ לְפָנַי הִלְכֵהוּ וְהָעִרְךָ אֹתוֹ הִלְכֵהוּ עַל פִּי אֲשֶׁר תִּשְׁיַג יָד הַנָּדָר יִעֲרֹכְנוּ הַלֵּהָן", דין שנזכיר בקצרה להלן.

² ערך-נפש הוא סוג של נדר בו אדם נודר "ליתן ערך נפשו" לקודש, בדומה לנדר של קרבן או תרומה למקדש שמוזכר מספר פעמים בספר ויקרא, בפרט בפרשת אמור אחר כותלנו. (וכאן האב שואל והבן עונה: איפה יש נדרים בתורה לפני ספר ויקרא?). סוג נוסף של נדר שנמצא בספר במדבר הסמוך, הוא נדר נזירות (פרשת נשא). ראו דברינו [נזיר – קדוש או תוטא](#) בפרשה זו וכן [שמשון](#) שם. אלא ששם הנדר הוא בגוף האדם, שמתחייב לקיים מספר סייגים חמורים על עצמו ואילו כאן הנדר הוא לתת ערך-נפש. מהו ערך-נפש? אומר רש"י: "דבר שנפשו תלויה בו". ראו לשון מדרש ספרא בפרשה ג סימנים ה-ו בפרשתנו, שעליו מבוסס רש"י: "ערך כולו הוא נותן ואינו נותן ערך אבריו... דבר שהנשמה תלויה בו". האדם מקדיש את ערכו כולו. ואם אמר ערך איבר כמו יד או רגל, לא אמר ולא כלום. אבל אם אמר ערך לב, כבד או מוח או כל איבר אחר שבלעדיו אין חיים, הרי הוא כערך נפש. מדע הרפואה הוא אולי שיחיליט איזה איבר בגוף האדם הוא ערך-נפש ואיזה לא. ואי אפשר כמובן להעריך אדם שכבר איננו בין החיים.

³ עניין התרומה לחיזוק בדק הבית בימי יהואש המלך, נקרא בהפטרות פרשת שקלים (למרות שתרומת שקלים ותרומה לבדק הבית הם שני עניינים שונים כמוסבר במסכת מגילה כט ע"ב, ירושלמי שקלים פרק א הלכה א, פסיקתא רבתי כי תשא ועוד). הבאנו פסוק זה בפרשתנו משום "ערך נפש" שמוזכר פה, שהוא המקום הנוסף היחידי בתנ"ך, מעבר לפסוקים שבפרשתנו, בו מוזכר ביטוי זה – החיבור בין "ערך" ו"נפש". וכבר הקדשנו דף מיוחד [לתרומת חיזוק בדק הבית](#) כולל דמותו של יואש המלך בשבת שקלים.

⁴ עפ"י רש"י האזכור של "ערך נפש" בספר מלכים, במגבית חיזוק בדק הבית שערך יאשיהו, איננו בְּכָדִי ואכן הכסף לבדק הבית בא מנדרים של "ערך-נפש". שתי תרומות גבה יאשיהו: תרומת השקלים השנתית לקרבנות ציבור שעליה מוזכרים בכל שנה בא' באדר וגובים אותה עד תחילת ניסן (ולבאים מרחוק לעלייה לרגל למועדי תשרי, עד חודש אלול) והיא הנקראת "כסף עובר"; ותרומה שנייה, תרומת ערך-נפש לחיזוק בית המקדש. ראו פירוש דעת מקרא על אתר ממלכים ב יב ה, שמביא גם את הרמב"ם בהלכות ערכין וחרמין פרק א הלכה י: "והערכים כולן והדמים הכל סתמן לבדק הבית ויפלו הכל ללשכה שהיתה במקדש מוכנת לקדשי בדק הבית". וכבר הרחבנו כאמור בנושא זה בדברינו [הפטרות שקלים – בדק הבית](#) בפרשת שקלים.

⁵ לא "בְּעֶרְךָ" בלשונונו היום, אלא אדרבא "בְּעֶרְךָ" – או בְּעֶרְךָ שקבעה התורה.

⁶ פרשני המקרא התחבטו באשר לפירוש המילה "ערך", למה לא לומר בפשטות "ערך". ואבן עזרא שתוספת הכ"ף (מעבר למה שכבר הוסבר בהערה הקודמת) מחברת אל הכהן. הוא זה שיעריך. ראו גם פירוש רשב"ם שאומר: "ערך – שני הכפ"ן כפל הוא, כמו שתאמר מאדם אדמומית מן לבן לבנונית". מעין תפארת המליצה. ופירוש רבי בחיי בן אשר על הפסוק שפותח בדקדוק ומסיים במיסטיקה וקבלה: "משפט הלשון כן שיוסיף אות כ"ף בתחילת תיבה, וכן באמצעית, וכן בסופה... ועל דרך הקבלה אומר אני כי יתכן לומר בטעם תוספת הכ"ף במקום הזה, מפני שכסא הכבוד כצורת כ"ף זקוף כלפי מעלה". ראו כמו כן פירוש קהתי בתחילת מסכת ערכין שמביא את הצעת רד"צ הופמן ש"ערך" היא מילה של הדגשה כמו: רענן, שאנן אומלל וכו'. ומכולם נראה גילוי לבו של רש"י שאומר בפשטות: "וכפל הכפ"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא" ובעקבותיו אולי גם שתיקת פירוש דעת מקרא מילת "בערך" שבפסוק. וכבר הקדשנו לרש"י את הדף [ולבי אומר לי](#) בפרשת תצוה.

מסכת ערכין פרק א משנה א, פרק ב משנה א – לפי נסיבות החיים⁷

הכל מעריכין ונערכין נודרים ונידרים כהנים ולוים וישראלים נשים ועבדים.⁸ אין בערכין פחות מסלע ולא יתר על חמשים סלע.⁹ כיצד? נתן סלע וְהֶעֱשִׂיר - אינו נותן כלום.¹⁰ פחות מסלע והעשיר - נותן חמשים סלע.¹¹ היה בידיו חמש סלעים, רבי מאיר אומר: אינו נותן אלא אחת, וחכמים אומרים: נותן את כולם.¹² אין בערכין פחות מסלע ולא יתר על חמשים סלע.¹³

משך חכמה דברים פרשת ראה פרק טו פסוק ח – הקשר למצוות צדקה

נראה לי רמז למה שאמרו מי שיש לו מאתיים זוז לא יטול מן הצדקה.¹⁴ דברפרשה ערכין כתיב: "ואם מך הוא מערכך" (ויקרא כז ח), הרי דאם הוא מך מחמשים סלעים מקרי "מך". אם כן כשיש מאתיים זוז - המה חמשים סלעים - לאו מך הוא, ואינו נוטל מן הצדקה ומעשר עני.¹⁵

ויקרא רבה פרשה לז סימן ב – ערך נפש בסבלותם

דבר אחר: "כִּי פֶעַל אֶדָם יִשְׁלַם לוֹ וְכֹאֲרַח אִישׁ יִמְצָאנוּ" (איוב לד יא)¹⁶ - זה משה, דכתיב: "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (שמות ב יא). מה ראה? ראה משוי איש על אשה ומשוי גדול על קטן ומשוי בחור על זקן. יִשָּׁב וְיִשָּׁב להם סבלותם: בין איש לאשה, בין גדול לקטן, בין בחור לזקן. אמר לו הקב"ה: אתה ישבת וְיִשָּׁבְתָּ לבני סבלותם, חיך שאתה עתיד לִשָּׁב ולפרש לבני נדריהם: בין איש לאשה, בין גדול לקטן, בין בחור לזקן. זהו שכתוב: "וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל איש כי יפליא לנדור נדר בערכך נפשות לה'".¹⁷

⁷ להלן קטעים מהמשנה מסכת ערכין: פרק א משנה א ופרק ב משנה א ועיקר הסברינו להלן מבוססים על פירוש קהתי.
⁸ ראו בגמרא ערכין דף ב עמוד א: "הכל מעריכין לאתויי מאי? לאתויי מופלא סמוך לאיש. נערכין לאתויי מאי? לאתויי מנוול ומוכה שחין". היינו שגם ילד בן שתיים עשרה ויום יכול להעריך ולומר "ערכי או ערך מאן דהו על" (מופלא - כי יפליא?) וגם מוכי גורל וחולים קשים למיניהם נערכים. ומי שאמר ערכם עלי, ישלם כדן כל נערך אחר.

⁹ הערך המינימלי בתורה הוא שלושה סלעים לילדה מבת חודש ועד בת חמש שנים והמקסימלי - חמישים סלעים, הוא לגבר מבן עשרים ועד בן שישים שנה. ראו פרק ג משנה א: "אחד שהעריך את הנאה שבישראל ואת הכעור שבישראל נותן חמשים סלע". אז מאיפה בא סלע אחד?

¹⁰ עני שאין ידו משגת לשלם את הערכים שקבעה התורה, אומר עליו המקרא: "וְאִם מִן הַיָּמִים הַלֵּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֶתֹּו הַלֵּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֶתֹּו הַלֵּהֵן עַל פִּי אִשֶׁר תִּשְׁיֵג יָד הַנֶּדֶר יִעֲרִיכְנוּ הַלֵּהֵן". אבל חכמים קבעו גם למקרה זה סכום מינימלי: סלע אחד, שהוא שקל של התורה (שני שקלים רגילים) ומכונה גם בפי חז"ל סלע צורי ושווי 4 דינרים (ראו הערך [סלע כאן](#)). זאת, עפ"י הפסוק: "וכל ערכך יהיה בשקל הקודש" (ויקרא כז כה). באה המשנה ואומרת שאם עני כזה שילם את הסלע, את הערך המינימלי שקבעו חכמים, ואח"כ נעשה עשיר, איננו צריך להשלים את הערך (היינו להוסיף 49 סלעים), שהרי יצא ידי חובתו. (אבל מותר לו לתרום מרצונו, ונראה שיכול לומר ערכי עלי חודש ולתת חמישים. לא נראה שיש מגבלה על מספר הפעמים שאדם יכול לתת ערך עצמו או אחרים). עוד על מי שִׁמְךְ ואין ידו משגת לשלם את נדרו, ראו משנה בסוף פרק שישי בערכין וכן הגמרא בדף כג ע"ב שצריכים להשאיר לו את כלי אומנותו וחמורו ולקיים בו: "ואם מך הוא מערכך - החייהו מערכך". יש "ערכך" לקודש, ויש "ערכך" לחיי נפש כפשוטם.

¹¹ לא היה לו אפילו סלע לשלם ונעשה עשיר - ישלים בבקשה לחמישים סלעים (או לערך המתאים בהתאם לגילו), שהרי לא יצא ידי חובתו והחוב שלו עדיין קיים.

¹² היו לו חמישה סלעים, שזה יותר מהערך המינימלי שקבעו חכמים לעני שבעניים, אבל לא מספיק לסכום שקבעה התורה לאדם בגילו ובמינו, רבי מאיר סובר שייתן את המינימום - סלע אחד, ואילו חכמים אומרים שייתן כל מה שיש לו.

¹³ פסקה זו שחוזרת על מה שכבר למדנו לעיל, מטרתה לא לתחום את הגבולות החיצוניים של ערכי הנפש: מתחת לסלע ויתר על חמישים, אלא, אדרבא, להתוות את המנעד הפנימי של הערכים ולומר שכל מי שאין ידו משגת לשלם את ערכו, אבל יכול לתת חלק מהסכום - נותן את מה שיש לו. ונראה שכל מי שנתן בטווח פנימי זה, אם אח"כ הֶעֱשִׂיר אינו צריך לחזור ולהשלים לסכום המלא. אבל יש לעיין ולבדוק הדבר.

¹⁴ המקור הוא משנה מסכת פאה פרק ח משנה ח: "מי שיש לו מאתיים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני", אבל להלכה יש כללים מורכבים יותר של "כדי מחסור". ראו [דיון מקיף בנושא מצוות צדקה כאן](#).

¹⁵ ערך נפש המקסימלי הוא חמישים סלעים ובסלע (שקל קודש) יש 4 זוזים והרי לנו מאתיים הזוזים שהם הסכום שמעבר לו אדם אינו רשאי ליטול מהצדקה. פירוש משך חכמה עומד על הקשר בין שני ערכים אלה כמסמכתא להגדרה מי הוא "מך", היינו עני שמוותר לו ליהנות מהצדקה. הנה, לסכום של מאתיים זוז שחכמים קבעו לעניין צדקה, יש סמך במקרא מחמישים הסלעים של ערך נפש (המקסימלי) ומההגדרה בפרשה מי הוא "מך". אך להלכה יש לדון בקשר בין השניים. האם למשל מי שיש לו מאתיים זוז היינו חמישים סלעים והוא נודר את ערך נפשו להקדש, האם ייתן את חמישים הסלעים שברשותו ואח"כ יפול לצדקה על הציבור? ומי שיש לו 399 זוזים ונודר ערך נפש ונשאר עם 199? יגנו ולא מצאנו מי שדן בעניין זה, שמעבר לפלפול ההלכתי-למדני יש בו גם עניין עקרוני של הגבלת נתינה ונדר למי שחי בצמצום. קיום מצוות במחיר שהוא נופל לטורח על הציבור (ומתחרה על המקורות המצומצמים עם נזקקים אחרים). כל היודע אודות עניין זה, אנא יחיש שמועתו הטובה אלינו במהרה.

¹⁶ דבר אחר: דרשה נוספת. ראו שם דרשה קודמת על הפסוק מאיוב על אדם שנתן את שארית כספו (שנתנה לו אשתו לקנות מצרכים לבית) לצדקה ולא נותר לו אלא לאסוף את האתרוגים שהציבור השאיר ביום הושענה רבה לאחר סיום מצוות לולב והנס שנעשה לו. ראו פרשה לז כולה בויקרא רבה שם. אבל לא כל יום מתרחש נס ומאן אולי הבדיחה על מי שקונה אתרוגים לאחר החג.

¹⁷ ראו דברינו [ויצא אל אחיו וירא בסבלותם](#) בפרשת שמות, שם הבאנו בקצרה מדרש זה אגב המדרש בשמות רבה כז א: "וירא בסבלותם... שהיה רואה בסבלותם ובוכה ואומר: חבל לי עליכם! מי יתן מותי עליכם! שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט. והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהם. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: ראה משוי גדול על קטן ומשוי קטן על גדול, ומשוי

מדרש תנחומא (בובר) פרשת בחוקות סימן ו – האדם העורך, שותף לקב"ה

"וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה' " (ויקרא כז א ב), זה שאומר הכתוב: "כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים" (תהלים פט ז). אמר הקב"ה: כל מי שעושה כמעשי יהא דומה לי. אמר ר' לוי: משל למלך שבנה מדינה והדליק בתוכה שני פנסין. אמר המלך: כל מי שמדליק שני פנסין כאלו, אני קורא אותו אגוסטה ואיני מקנא בו. כך הקב"ה ברא את השמים, ונתן בהם בי פנסים שיהיו מאירין לעולם: חמה ולבנה ... אמר הקב"ה: כל מי שיעשה כאלו, יהא שוה לי, שנאמר: "כי מי בשחק יערוך לה' ", אין הלשון הזה אלא לשון אור, שנאמר: "על המנורה הטהורה יערוך את הנרות" (ויקרא כד ד) ...¹⁸

התחיל הקב"ה אומר למלאכי השרת: מי ביניכם עורך לי כשם שישראל עורכים לי, שהייתם אומרים לי מה אנוש כי תזכרנו וגו' עורכים לי קרבנות, כמה שנאמר: וערך הכהן אותם (ויקרא א יב). עורכים לי שלחנות, כמה שנאמר: ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה' תמיד. עורכים לי נפשות, כמה שנאמר: איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה'. הוי: "כי מי בשחק יערוך לה' ".¹⁹

מדרש תנחומא (בובר) פרשת בחוקות סוף סימן ז – נדר יפתח

"איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה' " (ויקרא כז א) – זהו שהכתוב אומר: "פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם" (משלי יא ל) - זה התורה, שמתוך שהוא בן תורה הוא לומד היאך לוקח נפשות ... וכן אתה מוצא ביפתח הגלעדי, מפני שלא היה בן תורה איבד את בתו. אימת? בשעה שנלחם עם בני עמון ונדר, שנאמר: "וידר יפתח נדר לה', והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי". באותה שעה כעס עליו הקב"ה, אמר הקב"ה: אילו יצא מביתו כלב או חזיר או גמל יקריב לפני? זימן לו הקב"ה בתו, שנאמר: "והנה בתו יוצאת לקראתו" ... והלוא פנחס היה שם? והוא אמר "לא אוכל לשוב"?²¹ אלא פנחס אמר: אני כהן גדול בן כהן גדול, אשפיל עצמי ואלך עם הארץ? ויפתח אמר: אני ראש שבטי ישראל, ראש הקצינים, אשפיל עצמי ואלך אצל הדיוט? מבין שניהם אבדה ההוא עלובה, ושניהם נתחייבו בדמיה ...²²

כיון שלא מצאו פתח להתיר את נדרו, עלה ושחטה לפני הקב"ה.²³ ורוח הקודש צווחת: נפשות הייתי מבקש שתקריב לפני? "אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי" (ירמיה יט ה). "אשר לא צויתי" - לאברהם

איש על אשה ומשוי אשה על איש, ומשוי זקן על בחור, ומשוי בחור על זקן. והיה מניח דרגון שלו והולך ומיישב להם סבלותיהם ועושה כאילו מסייע לפרעה". כאן הדגש הוא, שבזכות שידע משה לשנות את סדרי העבודה במצרים ולתת לכל איש ואישה, קטן וגדול, את ערך עבודתו ההולמת לו ולהפיר את עבודת הפרך של נוגשי מצרים, הוא זוכה לדון וליישב ערך כל איש ואישה, קטן וגדול, ולהעמיד דיני נדרים וערכין על מכוונם. מי שידע ערך כל נפש במצרים, יהיה מצווה וממונה לדון בערכי-נפשות המתנדבים לעבודת הקודש בחירות.

¹⁸ בקטע זה שהשמטנו מוצא הדרשן "עריכות" או "ערכות" רבות נוספות שבהם האדם עושה כמעשה הקב"ה כמו הלבשת ערומים ("וערך בגדים ומחיתך", שופטים יז י), עריכת מלחמה ("ויערכו אתם מלחמה", בראשית יד ח), הזנת רעבים על בסיס הפסוק: "ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה' תמיד" (ויקרא כד ט) ועוד. הוא משחק במשמעות הכפולה של ערך כשם עצם מול ערך כפועל. ובהמשך שם הוא גם מתעמת עם המלאכים על שני ערכים. על שהתנגדו לערך בריאת האדם: "מה אנוש כי תזכרנו", על בסיס מדרש בראשית רבה בפרשה ה, ולעורך מתן התורה לבני האדם, בדומה לדרשה הידועה במסכת שבת פח על המלאכים שהתנגדו לנתינת התורה לבני האדם: "מה אתה מבקש מן האדם הזה? אמר להם הקב"ה: מי מקיים תורת ומצות? אמרו לו: אנו מקיימים תורתך. אמר להם: אין אתם יכולים!". את כל הקטע היפה הזה כדאי לקרוא במקור ואנחנו קצרנו.

¹⁹ רובו של ספר ויקרא מוקדש למתן ערך או עריכה שהאדם עורך לפני קונו. ולפיכך, אין לך יפה מלחמותו אותו בערך-נפש. ראו גם תחילת הספר: "ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' " (ויקרא א ב). ובאו על פסוק זה דברי מדרש תנחומא: "לא נאמר נפש בכל הקרבנות אלא במנחת עני, אמר הקב"ה: מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו". שמא יטעה האדם לחשוב שיש מדרגה גבוהה עוד יותר שהאדם אכן מקריב את נפשו הוא (או חו"ח מי מבני ביתו), באה התורה וקוצבת דמים ברורים וקבועים במקום חו"ח דמים שפוכים: "והיה עֲרֹךְ הַזָּכָר מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְעַד בְּנֵי שְׁשִׁים שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹךְ חֲמִשִּׁים שְׁקָל כֶּסֶף בְּשִׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ ... וְאִם מִבְּנֵי חֲמִשָּׁן שָׁנִים וְעַד בְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹךְ הַזָּכָר עֲשָׂרִים שְׁקָלִים וְלִנְקֵבָה עֲשָׂרֵת שְׁקָלִים וְכו' וכו'". ועדיין אולי מישהו עשוי לטעות ולחשוב ערך נפש ממש!

²⁰ כבר הרחבנו לדרוש במדרש זה בדברינו בת יפתח בפרשת בחוקות בשנה האחרת, שם הראינו כיצד מדרש זה בנוי ע"ג מדרש ויקרא רבה שקדם לו (פרשה לו, סוף ויקרא רבה), אבל הולך בדרך קצת אחרת. ויקרא רבה מבסס את דרשתו על הפסוק מסוף הפרשה: "כֹּל חָרָם אֲשֶׁר יִחְרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה מוֹת יוֹמָת" ואומר שבפסוק זה טעו יפתח ובני דורו, ואילו המדרש תנחומא מתבסס על הפסוק שלנו: "איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה' ". וכאן נביא את המדרש בתמצית ונתמקד בקשר שלו לפסוק אותו אנחנו דורשים.

²¹ "וְאֶזְכְּרֵי פִצְיָתִי מִי אֵל ה' וְלֹא אוֹכֵל לְשׁוֹב" אומר יפתח. לא אוכל לחזור בי מדברי.

²² בקטע שהשמטנו מתוכחת בת יפתח עם אביה ומביאה לו הוכחות מיעקב ומחנה שנדרו לה', אבל לא עלה על דעתם שנדר זה פירושו להקריב כפשוטו. "כל הדברים האלה אמרה לו, ולא שמע אליה". אבל לא רק יפתח לא שמע, גם פנחס וגם הסנהדרין לא מצאו לתקנה לנערה מישראל: "הלכה אצלם ולא מצאו פתח להתיר את נדרו". וכולם התחייבו בדמיה.

²³ וכן הוא בדברים רבה (ליברמן) פרשת ואתחנן: "ונתן הקב"ה כוח בעינו של משה וראה כל גבולות ארץ ישראל ... וראה בניינו הראשון ובניינו האחרון ... הראה לו יפתח מקריב בתו לעולה". משה עומד על ראש ההר ורואה לא רק את בת יפתח מוקרבת לעולה, אלא גם את ההרים, חכמי הדור, שלא יכולים להציל נערה אחת מישראל! אחרי פרשת העקידה, אחרי האזהרות על עבודה זרה לסוגיה (ובה עבודת המולך), אחרי כל פרשות הקרבנות שבהם נפש חיה מוקרבת ולא נפש אדם, ואחרי פרשת ערך נפש בה

שישחוט את בנו, אלא אמרתי לו "אל תשלח ידך אל הנער" ... "ולא דברתי" - ליפתח להקריב לי את בתו. "ולא עלתה על לבי" - שיפול מלך מואב ביד מלך ישראל ויקריב לי בנו בכורו, שנאמר: "ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה" (מלכים ב ג כז). מי גרם ליפתח לאבד את בתו? על שלא קרא בתורה. שאילו קרא בתורה לא איבד את בתו, שכתוב: "איש כי יפליא נדר וגו', ואם נקבה היא" (ויקרא כז ד). הרי: "פרי צדיק עץ חיים".²⁴

שבת שלום, חזק חזק ונתחזק מחלקי המים

מים אחרונים: ראו פירוש רש"י הירש לפסוקים בפרשתנו שמנסה לתת משמעות והסבר למספרים שהתורה נותנת לערך כל נפש ומה פשר ההבדל בין המינים והגילים: "מעיזים אנחנו לשער: הבית והמשפחה - איש, אשה וילד - מיוצגים על - ידי מספר שלוש; ואילו החברה מיוצגת על - ידי מספר שתיים ... נמצא, שהמשפחה והחברה כאחת באות לידי ביטוי על - ידי מספר חמש וכו' ". ראו החשבונות שהוא עושה שם. ולנו נראה שהדגש הוא יותר על האחידות בתוך כל קבוצה, ולא על ההבדלים בין הקבוצות (שניתן להבין אותן במספר דרכים), היינו על כך שלמשל לכל הגברים בין גיל 20 ל- 60 יש ערך קבוע וידוע ואין הבחנה בין דל ועשיר, בין צדיק ורשע, בין תלמיד חכם ועם הארץ, בין נושא משרה רמה ואזרח מן השורה, בין בריא לחולה, בין נאה לכעור וכו'.

קבעה התורה פדיון ממון קבוע וברור – זה מה שמשה רואה! אבל פרשני המקרא, אבן עזרא, רמב"ן, רד"ק לא קבלו דעה זו והעדיפו לפרש שבת יפתח התבודדה והתנתקה מחיי החברה. ראו כאמור דברינו **בת יפתח בפרשת בחוקותי** שם הרחבנו בנושא.
²⁴ וכפי שמסיים מדרש תנחומא בפיסקה הבאה וחותרם את דרשותיו לספר ויקרא: "איש כי יפליא נדר ... אמר להם הקב"ה: בניכם אתם מבקשים להקריב לפני? לא בניכם ולא קרבנותיכם אני מבקש. לבני נתתי פרשת ערכין, ופרשת קרבנות, שקרבנותיהם חביבין לפני, וכן הוא אומר טוב מעט לצדיק (תהלים לז טז). תדע לך שתחילתו של ספר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם (ויקרא א ב) ... וסופו של ספר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש כי יפליא נדר וגו' (ויקרא כז ב) ... אמר הקב"ה לישראל, אם אתם מביאים לפני ערכים שלכם, ואני מעלה עליכם כאילו הקרבתם נפשותיכם לפני".